

**SURXON VOHASI FOLKLORINING SHAKLLANISHI VA
HUDUDIIY O'ZIGA XOSLIGI: TARIXIY-GEOGRAFIK VA
MADANIY TAHLIL**

Termiz davlat pedagogika institute,
Magistratura bo'limi Musiqa ta'lim
va san'at mutaxassisligi 1-bosqich
magistranti Sulaymonov Sardor
Sattor o'g'li

Annotatsiya

Ushbu maqolada O'zbekiston hududida folklorning shakllanish jarayoni, uning viloyatlar kesimidagi xususiyatlari hamda Surxondaryo vohasi folklorining tarixiy, geografik va madaniy omillar bilan bog'liq holda rivojlanish qonuniyatlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda folklorni hududiy-madaniy fenomen sifatida o'rganish, Surxon vohasining tabiiy-geografik joylashuvi, tarixiy qatlamlari, etnik tarkibi va san'at an'analari bilan uzviy bog'liqlikda yondashish metodologiyasi qo'llanildi. Natijalarda Surxondaryo folklori O'zbekiston folklor tizimida mustaqil hududiy makon sifatida shakllanganligi, unda marosim, qo'shiqchilik va og'zaki ijod shakllarining qadimiy va barqaror unsurlari saqlanib qolganligi aniqlandi.

Kalit so'zlar: Surxon vohasi, hududiy folklor, O'zbekiston folklori, xalq og'zaki ijodi, madaniy makon.

Kirish

O'zbekiston xalq og'zaki ijodi Markaziy Osiyo sivilizatsiyasi doirasida shakllangan eng qadimiy va barqaror madaniy qatlamlardan biri hisoblanadi. Folklor xalqning tarixiy xotirasi, dunyoqarashi, ijtimoiy tajribasi va estetik didini o'zida mujassamlashtirgan murakkab madaniy tizimdir (Mirzayev et

al., 2020). O'zbekiston hududining tabiiy-geografik kengligi, tarixiy davrlarda turli madaniyat va sivilizatsiyalar chorrahasida joylashganligi folklorning hududiy rang-barangligini yuzaga keltirgan.

Viloyatlar kesimida qaralganda, har bir hudud folklori o'ziga xos poetik shakllar, marosimlar, qo'shiqlar va og'zaki ijod namunalari bilan ajralib turadi. Ana shunday hududlardan biri – Surxondaryo viloyati bo'lib, u o'zining qadimiy tarixi, murakkab etnomadaniy tarkibi va geografik joylashuvi tufayli folklorning noyob shakllarini saqlab kelmoqda (Safarov, 2008). Surxon vohasi folklorining shakllanishi va hududiy o'ziga xosligini O'zbekiston umumiy folklor makoni kontekstida ilmiy jihatdan yoritishdan iborat.

Metodologiya

Tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi: tarixiy-tipologik tahlil – folklor shakllarining tarixiy bosqichlarini aniqlash uchun; hududiy-madaniy yondashuv – Surxon vohasining geografik va etnomadaniy omillarini hisobga olish maqsadida; taqqoshlama tahlil – Surxondaryo folklorini boshqa viloyatlar folklori bilan solishtirish orqali xususiyatlarini ochib berish uchun; manbashunoslik tahlili – darsliklar, monografiyalar, dissertatsiyalar va ilmiy maqolalarga tayangan holda.

Asosiy manbalar sifatida Safarov (2008), Mirzayev va boshqalar (2020), Rajabov (2019), Urinbayeva (2018) hamda Surxon hududiga oid folklor to'plamlari tanlandi.

Natija

O'zbekiston folklori yagona tizim bo'lishi bilan birga, hududiy variantlarga boyligi bilan ajralib turadi. Farg'ona vodiysi, Xorazm, Qashqadaryo, Buxoro va Surxondaryo kabi hududlar folklori o'zining tarixiy rivojlanish yo'li va madaniy aloqalari asosida shakllangan (Madayev, 2012).

Hududiy folklorning asosiy belgisi – xalq og‘zaki ijodining ma’lum geografik makonda barqaror an’anaga aylanishidir. Bu jarayonda iqlim, xo‘jalik turi, etnik tarkib va tarixiy voqealar muhim rol o‘ynaydi. Surxondaryo viloyati O‘zbekistonning eng janubiy hududi bo‘lib, Afg‘oniston, Tojikiston bilan chegaradosh joylashgan. Viloyat tarkibiga Termiz shahri hamda Boysun, Denov, Sho‘rchi, Jarqo‘rg‘on, Qumqo‘rg‘on, Muzrabot, Sherobod kabi tumanlar kiradi. Ushbu hudud qadimda Baqtriya va Toxariston sivilizatsiyalarining markazi bo‘lganligi bilan tarixda muhim o‘rin egallaydi. Geografik jihatdan tog‘li va tekislik hududlarining uyg‘unligi folklorning mavzu va janr rang-barangligiga sabab bo‘lgan. Ayniqsa Boysun hududi UNESCO tomonidan nomoddiy madaniy meros makoni sifatida e’tirof etilgani bejiz emas (Safarov, 2008). Surxon vohasi folklorida marosim qo‘shiqlari, mavsumiy-mehnat qo‘shiqlari, dostonchilik va rivoyatlar yetakchi o‘rin tutadi. Bu hudud folklorida qadimiy mifologik tasavvurlar, tabiat bilan bog‘liq obrazlar va jamoaviy ijod unsurlari kuchli saqlanib qolgan (Rajabov, 2019). Surxon folklorining muhim xususiyati uning sinkretik tabiatidadir: qo‘shiq, raqs, so‘z va marosim bir butun hodisa sifatida namoyon bo‘ladi. Bu holat folklorning faqat estetik emas, balki ijtimoiy va tarbiyaviy vazifalarni ham bajarishini ko‘rsatadi (Urinbayeva, 2018).

Muhokama

Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, Surxon vohasi folklori O‘zbekiston folklor tizimida mustaqil hududiy makon sifatida shakllangan. Uning o‘ziga xosligi faqat janrlar xilma-xilligi bilan emas, balki folklorning hayotiy muhitda faol saqlanib qolganligi bilan ham belgilanadi. Boshqa viloyatlar folklori bilan qiyoslanganda, Surxon hududida marosim folklori va qadimiy og‘zaki an‘analar nisbatan kam o‘zgargan holda saqlanib kelmoqda. Bu holat hududning geografik nisbiy yopiqligi va an‘anaviy turmush tarzining davomiyligi bilan izohlanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Surxon vohasi folklori O'zbekiston xalq og'zaki ijodining muhim tarkibiy qismi bo'lib, uning shakllanishi tarixiy, geografik va madaniy omillar bilan chambarchas bog'liq. Hudud folklorining o'ziga xosligi uni ilmiy jihatdan alohida o'rganish zaruratini yuzaga keltiradi. Ushbu maqola natijalari Surxon vohasi folklorini yanada chuqur tadqiq etish va uni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish uchun nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bakirova, O. B. (2019). *Xalq qo'shiqlarida milliy qadriyatlar ifodasi*. Toshkent.
2. Madayev, O. (2012). *Folklor va xalq dunyoqarashi*. Toshkent: Fan.
3. Mirzayev, T., Turdimov, Sh., Jo'rayev, M., & Eshonqulov, J. (2020). *O'zbek folklori*. Toshkent.
4. Rajabov, D. Z. (2019). *O'zbek xalq qo'shiqlari tuzilishi: kompozitsiya va obrazlilik* (DSc dissertatsiyasi). Toshkent.
5. Safarov, O. (2008). *Surxon vohasi folklori va etnografik ildizlari*. Toshkent.
6. Urinbayeva, D. B. (2018). *Statistik-sinergetik tadqiqotlar asosida o'zbek folklor janrlari*. Tambov.
7. Шафатович, Р.К. (2021). Уникальные способы организации первых уроков игры на фортепиано для взрослых. *ACADEMICIA: Международный междисциплинарный исследовательский журнал*, 11 (11), 259-261.
8. Shafatovich, R. H. (2022). The Study of the Historical Roots of the Art of Bakhshi by Means of Words and Music. *International Journal of Culture and Modernity*, 15, 45-47.
9. Rakhmatullaev, H. S. "Music, Man and Artificial Intelligence," *Central Asian Journal of Social Sciences and History*, vol.3, no.12, pp.93-96, December 2022.

10.Raxmatullaev X.Sh. (2022). Another Look at the Turkish Heroic Epic.

11.Raxmatullaev X.Sh. (2022). Blind Son or Infant Son? Heroic Epic of Turkish Peoples through the Eyes of the World.

12.Orinovich N. M. et al. MUSIQA ORQALI STRESS VA RUHIY ZO'RIQISH HOLATLARINI KAMAYTIRISHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI //KONFERENSIYA. – 2025. – T. 1. – №. 1. – C. 216-222.

13.Shafoatovich R. X. et al. QADIMGI MISR VA ELLAM TAMADDUNLARIDA MUSIQA //Pedagogs. – 2025. – T. 80. – №. 1. – C. 224-231.